

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ataerkil Aile ve Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir Değerlendirme *

An Evaluation Of Patriarchal Family And Gender Roles In The Context Of Gender

ÖZET

Toplumsal cinsiyet hakkında yapılan çalışmalar ve tartışmalar; toplumsal, kültürel ve politik açıdan disiplinlerarası farklı bakış açıları geliştirilerek son yıllarda daha fazla önem kazanarak artış göstermiştir. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki fark günümüzdeki tartışmaların merkezinde yer alırken cinsiyetin biyolojik olmaktan ziyade, sosyal olarak inşa edilen bir kimlik olduğu anlayışı yaygın hale gelmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri; kadın ve erkeğin belirli davranışlar, tutumlar ve görevler üstlenmeleri sebebiyle toplumsal olarak nasıl şekillendiği üzerine odaklanır. Bu bağlamda cinsiyetin toplumsal bir yapı olarak nasıl şekillendiği, normların nasıl oluşturulduğu ve bu normların kadın ve erkek yaşamları üzerinde nasıl bir etki bırakacağına değinilmiştir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rolleri inşasında etkili olan faktörlerden ailenin kadın ve erkek rolleri üzerine etkisi ele almak amaçlanmaktadır. Bu amaçla ailenin bireyler üzerinde ilk sosyal deneyimleri yaşadığı, toplumsal normların ve değerlerin ilk kez öğrenildiği önemli bir kurum olması bakımından aile içi kadın ve erkek rolleri bağlamında ortaya konulacaktır. Bu kurumun yapısı ve işleyişi bakımından toplumun kültürel, ekonomik ve politik yapılarıyla doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda ataerkil aile içi rollerinin kadın ve erkek ilişkileri, ev içi alandaki rol paylaşımı, cinsiyet rol kalıpları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, ataerkil kültürün etkisiyle toplum kadınlardan itaatkâr, fedakâr ve duygusal olmalarını; erkeklerden ise güçlü, mantıklı ve otoriter olmalarını beklemektedir. Ataerkil aile yapısı, tarihsel olarak hegemonik erkek egemenliğine dayanan ve özel alanda kadınlar üzerinde hakimiyet kuran yapısı ile hem kadın hem erkek rolleri üzerindeki yönlerini de anlamayı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Rollerine, Ataerkil Aile.

ABSTRACT

Studies and debates on gender have gained more importance and increased in recent years by developing different interdisciplinary perspectives in social, cultural and political terms. While the difference between biological sex and gender is at the centre of today's debates, the understanding that gender is a socially constructed identity rather than a biological one has become widespread. Gender roles focus on how men and women are socially shaped as they assume certain behaviours, attitudes and duties. In this context, how gender is shaped as a social structure, how norms are created and how these norms will have an impact on the lives of women and men are addressed. In this study, it is aimed to address the effect of family, one of the factors that are effective in the construction of gender roles, on the roles of women and men. For this purpose, it will be revealed in the context of women's and men's roles within the family in terms of the fact that the family is an important institution where individuals have their first social experiences and social norms and values are learnt for the first time. It is emphasised that this institution is directly related to the cultural, economic and political structures of the society in terms of its structure and functioning. In this context, patriarchal family roles are evaluated in the context of male-female relationships, role sharing in the domestic sphere, gender role patterns and gender roles. In this context, under the influence of patriarchal culture, society expects women to be obedient, sacrificing and emotional, and men to be strong, logical and authoritative. The patriarchal family structure, historically based on hegemonic male domination and dominance over women in the private sphere, will provide an understanding of the aspects of both male and female roles.

Keywords: Gender, Gender Roles, Patriarchal Family.

Firdevs Sinem Ekiz¹
Beyhan Zabun²

How to Cite This Article

Ekiz, F. S. & Zabun, B. (2025).
“Toplumsal Cinsiyet Bağlamında
Ataerkil Aile ve Cinsiyet Rollerine
Üzerine Bir Değerlendirme”
International Social Sciences
Studies Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:11, Issue:6; pp:1141-
1146. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15756022>

Arrival: 27 May 2025
Published: 27 June 2025

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

* Bu makale, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yürütülen “Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Yönelik Algısı” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

1 Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-4574-7103.

2 Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Ankara, Türkiye. ORCID:0000-0001-8974-9103.

GİRİŞ

Biyolojik temelli olduğu kabul edilen cinsiyet ile toplumsal temelli olduğu varsayılan toplumsal cinsiyet, literatürde sıklıkla birbirinin karşısı olarak kavramsallaştırılmaktadır. Cinsiyet, bireyin doğuştan getirdiği ve kadın ya da erkek olarak sınıflandırıldığı anatomik, genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikler bütünü ifade eder. Buna karşılık, toplumsal cinsiyet, toplum tarafından inşa edilen, bireylere yüklenen roller, davranış normları, beklentiler ve kimlikler çerçevesinde şekillenen sosyal bir kategoridir. Bu ayrım, biyolojik gerçeklik ile sosyal insanın farklı düzlemlerde incelenmesini sağlaması açısından önem taşımaktadır. Biyolojik cinsiyet, bireyin anne karnına düştüğü andan itibaren genetik yapısı, kromozomları, hormonal düzeyleri ve gelişen anatomik özellikleri doğrultusunda şekillenmeye başlamakta ve bireyin cinsel kimliğinin temelini oluşturmaktadır Aynı zamanda cinsiyetin sosyal ve kültürel boyutlarını kapsayan toplumsal cinsiyet kavramından ayrı bir boyut olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, biyolojik cinsiyetin gelişim süreci, hem bireyin fizyolojik özelliklerinin belirlenmesinde hem de toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Birey dişi ya da erkek cinsiyeti ile doğar fakat yetiştirilme aşamasında sosyalleşme süreci ile toplumun cinsiyetlere özgü bir takım beklentileri ve rolleri öğrenir. Bu bağlamda kendi cinsiyetlerine uygun görülen oyunlar, meslekler, etkinlikler ve hatta kişilik özellikleri kendilerine uygun ya da uygun olmayanı seçerek büyürler. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi (maskülen), kadın için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı (feminen) olarak adlandırılır. Cinsiyet kavramı, çeşitli fizyolojik farklılıklara sahip basit bir dişi ya da eril ayrımından daha fazla anlamlar ifade etmektedir (Saraç, 2013: 27). Toplumsal cinsiyet, toplum ve kültür tarafından bireylere yüklediği anlamlar, beklentiler, sosyal olarak inşa edilmiş roller, davranışlar, faaliyetler ve nitelikler olarak tanımlanır. Bu roller ve beklentiler zamanla değişebilir ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir (Dökmen, 2009: 19-21; World Health Organization, 2017). Toplumsal cinsiyet rolleri algısını etkileyen bununla birlikte toplumsal yapı içerisinde geleneğin bir parçası olarak varlığını devam ettiren aile kurumu, geçmişten günümüze toplumun yeniden üretilen işleviyle sürekliliğini devam ettirmektedir (Bayhan, 2012: 153). Aile, toplumun sürekliliğini ve istikrarını sağlayan temel bir toplumsal kurumdur. Bireyin sosyalleşme sürecinin ilk aşaması genellikle ailede başlar; bu nedenle aile, bireyin toplumsal normları ve değerleri öğrenip içselleştirdiği ilk çevredir. Toplumun kültürel yapısı, gelenekleri, inançları ve davranış kalıpları çocuklara öncelikle aile aracılığıyla aktarılır. Ayrıca aile, çocuğun doğumdan itibaren en yakınında bulunan bireylerle etkileşim içinde olması nedeniyle, kişilik gelişimi üzerinde doğrudan ve güçlü bir etkiye sahiptir. Genetik mirasın yanı sıra, duygusal destek, rol model alma ve davranış kalıplarının öğrenilmesi gibi yollarla aile, bireyin karakter yapısının şekillenmesinde kritik bir rol üstlenir (Ergin & Özdelek, 2014: 3; Zabun, 2009: 98)

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aile Faktörü

Cinsiyetin yalnızca biyolojik ya da kişisel özelliklerle sınırlı olmadığı; aynı zamanda toplumsal yapılar, roller ve ilişkilerle şekillendiği kabul edilmektedir (Sancar vd. 2006: 4). Bu anlamda toplumsal cinsiyet, kültürel ve toplumsal normlar tarafından şekillendirilmiş ve hatta dayatılmış olan cinsiyet kimliği ve rollerini tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, sosyoloji literatürüne ilk kez İngiliz sosyolog ve feminist yazar Ann Oakley tarafından kazandırılmıştır. Oakley, 1972 yılında yayımlanan *Sex, Gender and Society* adlı eserinde, biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Biyolojik cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu fiziksel ve genetik özellikleri tanımlarken; toplumsal cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak toplumdan gördüğü beklentileri, rollerini ve davranış kalıplarını ifade eder. Oakley'nin bu ayrımı, toplumsal cinsiyetin doğuştan değil, sosyal ve kültürel inşalarla belirlendiğini vurgulamaktadır (Metin, Yükselbaba, Kayak ve Akün, 2022: 1415). Toplumsal cinsiyet kuramına katkıda bulunan önemli düşünürlerden biri olan Anthony Giddens, "cinsiyet" kavramını biyolojik temellere dayandırırken, "toplumsal cinsiyet"i ise kadınlar ve erkekler arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar olarak tanımlar. Giddens'a göre, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun bireylere yüklediği roller ve normlar çerçevesinde şekillenir. Raewyn Connell ise toplumsal cinsiyetin daha karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu savunur. Connell, toplumlardaki "cinsiyet düzeni"nin; emek, iktidar ve duygusal ilişkiler gibi yapılar aracılığıyla inşa edildiğini belirtir. Bu düzenin, kadınlar ve erkekler arasındaki etkinliklerin ve pratiklerin sınırlandırılmasında etkili olduğunu öne sürer. Connell'e göre toplumsal cinsiyet, yalnızca bireysel kimlikleri değil, aynı zamanda toplumsal kurumları ve ilişkileri de şekillendiren yapısal bir olgudur (Alabaş, Akyüz ve Kamer, 2019: 431). Connell' in görüşüne göre toplumsal cinsiyet, kültürel, sosyal ve politik bağlamlarda belirlenmiş olan cinsiyet rollerini ve ilişkilerini ifade etmektedir (Connell, 2019). Pierre Bourdieu, toplumsal cinsiyetin biyolojik temellere indirgenemeyecek kadar derin bir toplumsal ve kültürel inşa süreci olduğunu savunur. Bourdieu'ya göre, toplumlar kadınlara ve erkeklere belirli roller, sorumluluklar ve davranış kalıpları atfeder. Bu roller, bireyler tarafından yalnızca içselleştirilmekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal pratikler ve sembolik iktidar yoluyla meşrulaştırılır ve "doğalmış" gibi sunulur ve yeniden üretilir. Bu süreç, bireylerin toplumsal konumlarını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini sürekli olarak yeniden şekillendiren bir

hegemonik düzen oluşturur. Bourdieu, özellikle habitus ve sembolik şiddet kavramlarıyla bu yapının nasıl sürdürüldüğünü açıklamaya çalışır (Eroğul ve Zabun, 2022: 1229).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin toplumsal yaşamındaki konumlarını belirleyen sosyal yapılar olarak; aile yaşamında, eş seçiminde, eğitimde ve meslek tercihlerinde önemli etkiler göstermektedir. Literatürde, cinsiyet rolleri; toplum tarafından bireylere atfedilen ve belirli beklentileri içeren rol ve sorumluluklar olarak tanımlanmaktadır. Bu roller, kültürel aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa geçmekte ve toplumsal yapının sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır: geleneksel yaklaşım ve eşitlikçi yaklaşım. Geleneksel yaklaşımda, kadınlara ev işleri, çocuk bakımı gibi özel alanla sınırlı roller yüklenirken; iş yaşamına katılımları ya sınırlı tutulur ya da önemsiz görülür. Erkekler ise kamusal alanda daha aktif olmaya teşvik edilir; evin geçimini sağlama ve otoriteyi temsil etme gibi rollerle tanımlanır (Başar, 2012: 12). Toplumsal cinsiyet rolleri algısının oluşumunda en etkili sosyalizasyon ajanlarından biri aile olup, bu bağlamda ebeveyn tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır. Ebeveynler, çocukların toplumsal cinsiyete dayalı rolleri öğrenme sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak yönlendirici olabilirler. Örneğin; kız çocuklarına itaatkâr, nazik ve ev içi görevlerde aktif olma rolü kazandırılırken, erkek çocuklar genellikle bağımsız, liderlik vasfı taşıyan ve dış dünyayla ilişkili rollerle özdeşleştirilir. Bu tür farklılaştırılmış tutumlar, çocukların cinsiyet kimliğiyle uyumlu davranışları benimsemelerini sağlar ve toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkıda bulunur (Ekiz & Zabun, 2024: 298). Bireyin toplumsal cinsiyet rollerini benimseyip hayata geçirmesi; bu rollerin öğrenilmesi, toplumsallaşma süreci ve içselleştirme yoluyla gerçekleşmektedir. Bu süreçlerin sürekliliğini ve yeniden üretimini sağlayan başlıca faktörler ise öncelikle anne, baba ve aile olmak üzere; öğretmenler, akran grupları ve medya gibi diğer toplumsal aktörlerdir. Bu unsurlar, bireyin toplumsal cinsiyet rollerine dair tutum ve davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynar. Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyete göre farklılık göstermekle birlikte bu farklılıklar ilk olarak ailede öğrenilmektedir. Aynı zamanda bir ailenin düşünce yapısı ait olduğu toplum yapısına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla bir ailenin sahip olduğu toplum, kız ve erkek davranışlarının nasıl olmasını istiyorsa aile de kendi çocuklarını ona göre yetiştirip ona göre cinsiyet rollerini şekillendirmektedir (Kamışlı, 2018: 3). Bu sebeple toplumun beklentileri başta olmak üzere aile yapısı, ailedeki bireylerin eğitim durumları, düşünce yapıları, tutum ve davranışları bireyin sahip olması gereken cinsiyet rollerini oluşturmakta ve etkilemektedir. Aileler çocuklarını bebeklikten itibaren sahip olduğu cinsiyetine göre uygun davranışlara, aktivitelere ve mesleklere yönlendirmektedir. Çocuğun cinsiyeti kız ise bebeklerle oynanması istenmekte erkek ise arabalarla oynanması istenmektedir (Zeyneloğlu, 2008: 11). Çocuk böylece içerisine doğmuş olduğu ailenin yapısını alarak şekillenmektedir. Aynı zamanda aile üyelerini model alarak cinsiyet rollerini benimser ve öğrenirler. Aile içindeki ebeveynler geleneksel ve ataerkil bir yaklaşım benimsemişse çocuklar bu rolleri doğal ve doğru olarak algılayabilir ve cinsiyet rollerini içselleştirmesine sebep olabilir. Örneğin, geleneksel bir aile modelinde ev işlerinin kadına ait olduğu durumda bir kız çocuğu annesini örnek alarak ev içi görevlerde yer almayı öğrenirken, aileyi geçindiren kişinin de erkek olduğu durumda bir erkek çocuğunun babasını örnek alarak daha cesur ve bağımsız olması, dış dünyaya yönelik daha aktif bir rol üstlenebilmektedir. Bazı aileler geleneksel cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı kalırken, bazı aileler daha eşitlikçi ve esnek bir yaklaşım sergileyebilir. Bu farklılıklar, çocuğun toplumsal cinsiyet kimliği ve toplumda nasıl bir yer edinmesi gerektiğiyle ilgili düşüncelerini etkilemekte ve cinsiyet rolü hakkında erken yaşta fikir sahibi olmasına yol açmaktadır (Altun, 2022: 69; Balcı, 2020: 26; Kuzucu, 2014: 80) Sonuç olarak, aile toplumsal cinsiyet rollerinin şekillendiği en temel alanlardan biridir. Aile, çocuğun cinsiyet kimliği ve toplum içindeki rolü hakkında ilk derslerini aldığı yerdir ve bu süreç, çocuğun yetişkinlik dönemi boyunca nasıl bir toplumsal cinsiyet anlayışına sahip olacağını büyük ölçüde etkileyebilmektedir.

Ataerkil Aile ve Cinsiyet Roller

Ataerkillik kavramı, farklı düşünürler tarafından farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Feminist psikolog Juliet Mitchell, ataerkillik kavramını geleneksel olarak baba-oğul ilişkileri ekseninde tanımlanmış bir yapının ötesine taşıyarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerini daha geniş bir bağlamda ele alarak erkeklerin egemenliği olarak görmek yerine, bireyler arası hiyerarşik ve yatay ilişkilerin birleşimi olarak analiz etmektedir (Mitchell, 1971: 24). Hartmann (1981) ataerkillik kavramını toplumsal ve kültürel bir yapı olarak tanımlamaktadır. Ona göre ataerkillik, erkeklerin toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak hâkimiyet kurduğu, kadınların ise bu yapılar içinde ikinci planda kalmış olduğu bir sistemdir. Hartmann, ataerkilliği yalnızca bireysel ilişkilerdeki cinsiyetçi tutumlarla değil, aynı zamanda ekonomik yapılar, sınıf ilişkileri ve toplumsal normlarla da bağlantılı olarak incelemektedir. Bu bağlamda, ataerkillik sadece erkeklerin kadınlara karşı baskı yapmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda bu baskıyı pekiştiren ekonomik, politik ve kültürel sistemlerin oluşturduğu bir düzen olarak görülür (Arıkan, 1997: 2). Walby, ataerkillik kavramını erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu, baskı ve sömürüye dayalı sosyal yapıların bütünsel bir sistemi olarak tanımlamaktadır (Walby 1990: 20). En genel ifadeyle ataerkillik, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılar içinde erkeklerin hâkim olduğu, kadınların ise genellikle bu yapılar içinde ikincil veya daha

düşük bir konumda yer aldığı bir sistemdir. Bu sistemde erkekler, ailede, toplumda ve çeşitli kurumlarda liderlik ve karar verme gücüne sahipken, kadınlar çoğu zaman daha sınırlı rollerde, ev içi işlerle veya geleneksel bakım görevleriyle tanımlanır. Ataerkillik sadece bireysel ilişkilerde değil, aynı zamanda toplumsal yapılar, normlar ve değerlerle de ilişkili olarak erkek egemenliğinin kamusal ve özel alanda, kadınlar üzerinde hâkimiyet kurmasıdır (Kızılay, 2010: 18-19; Sultana ve Altay, 2019: 418).

Ataerkil toplumların özellikleri olarak karar alma mekanizmalarında erkeklerin baskın olması, kadınların ev içi rollerle sınırlandırılması, erkekliğin güç, iktidar ve otoriteyle ilişkilendirilmesi aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin normalleştirilip, yeniden üretilmesi şeklinde ifade edilebilir. Ataerkil toplumda erkeklerin, özellikle babaların, hegemonik bir rol üstlendikleri vurgulanmaktadır. Hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumsal yapılar içinde en yüksek güç ve otoriteye sahip oldukları bir erkeklik biçimini ifade eder. Bu tür erkeklik, toplumda "ideal" ya da "dominant" erkeklik olarak kabul edilen özellikleri temsil eder ve çoğu zaman fiziksel ve maddi güçle ilişkilendirilir. Connell, toplumsal cinsiyetin yalnızca bireysel kimlik meselesi olmadığını toplumsal kurumlar içerisinde kurulan bir iktidar ilişkisi olduğunu savunur ve bu kurumların başında ailenin olduğunu vurgular. Connell' e göre temel olarak, baba sadece bir aile bireyi değil, aynı zamanda ev içindeki güç hiyerarşisinin tepe noktası olarak konumlandırılmaktadır. Baba figürü, sadece aileyi geçindiren ve koruyan bir rol üstlenmekle kalmaz, aynı zamanda ailenin diğer üyelerine karşı otorite ve kontrol sağlar. Bu, geleneksel cinsiyetçi işbölümüne dayanır; erkekler dış dünyada yani çalışma hayatı, ekonomik alanda yer alırken, kadınlar ev içindeki işlerle bakım, temizlik, çocuk bakımı gibi alanlarla ilgilenir (Kılıç, 2013: 2-3). Ataerkil ideoloji, erkeklerin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda üstün ve egemen olduğu fikrini desteklemekte, bu düzeni meşrulaştıran ve yeniden üreten düşünce sistemi olarak aynı zamanda bireylerin davranışlarını, toplumsal kurumları ve kültürel normları şekillendirmektedir (Pira & Elgün, 2004: 527). Ataerkil ideoloji, yalnızca erkeklerin kadınlar üzerindeki açık tahakkümünü değil, aynı zamanda bu tahakkümün doğal, normal veya kaçınılmaz olduğu fikrini de öne sürmektedir. Kadın rollerini şefkatli, fedakâr, duygusal olarak tanımlarken; erkek rollerini ise güçlü, mantıklı, lider olarak tanımlamaktadır (Soner, 2012: 42). Ataerkil sistem, kadın ve erkeklere yönelik davranış kalıplarını kuşaklar boyunca aktarmakta ve bu kalıplar toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmektedir. Atalardan gelen deneyimlerin yeni nesillere aktarılmasıyla birlikte, bireyler kadın ya da erkek olmalarına bağlı olarak belirli davranış biçimlerini sergilemeye şartlanmaktadır. Bu şartlanma süreci çoğunlukla öğrenme, model alma ve özdeşim kurma mekanizmaları yoluyla işler. Özellikle çocukluk döneminde aile içinde gözlemlenen roller ve ebeveyn tutumları, bireylerin toplumsal cinsiyete uygun davranışları içselleştirmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, ataerkil kültürün etkisiyle toplum kadınlardan fedakâr ve duygusal olmalarını; erkeklerden ise güçlü, mantıklı ve otoriter olmalarını beklemektedir. Ataerkil ideoloji böylece bireyler üzerindeki toplumsal cinsiyet rolleri ve söylemini, cinsiyetlerine uygun görülen rolleri benimsemeye yönlendirilerek; toplumsal düzen bu kalıp yargılar üzerinden yeniden üretilmektedir (Aydın & Aydın Aslaner, 2015: 56; Eroğul, 2024: 315).

Erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilen cinsiyet rolleri ile toplumsal cinsiyet normları, 1970'li ve 1980'li yıllardan itibaren alan yazında sistematik bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemden günümüze dek süregelen çalışmalar, erkeksi ve kadınsı davranışların nasıl sınıflandırıldığını ve bu sınıflamaların toplumsal cinsiyetin inşası ve yeniden üretimi üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Geleneksel cinsiyet kalıplarında erkekliğe; güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçınmamak, şiddet uygulama eğilimi, rekabetçilik, başarıya odaklanma, teknolojik bilgi ve uzmanlık arayışı, risk alma, maceraperestlik ve kahramanlık gibi nitelikler atfedilmiştir. Buna karşılık, kadınlıkla ise duygusallık, pasiflik, barışçılık, anlayış ve şefkat gibi özellikler ilişkilendirilmiştir. Bu kalıplar, bireylerin cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiklerini ve toplumsal yapılar içinde nasıl davrandıklarını anlamamıza katkı sağlamaktadır (Eroğul ve Zabun, 2022: 1233). Aile, var olan cinsiyet rollerinin ve ilişkilerinin bir sonucu olarak şekillenen toplumsal cinsiyet ideolojisinin yeniden üretildiği ve geliştirildiği temel bir kurumdur. Aynı zamanda, cinsiyete dayalı işbölümünün ve patriyarkal ilişkilerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı başlıca mekânlardan biridir. Bu yönüyle aile, toplumsal cinsiyetin hem taşıyıcısı hem de yeniden kurucusu işlevini görür (Dedeoğlu, 2000: 141-142). Ataerkil toplum yapısında, kadınlara ve erkeklere atfedilen farklı rollerin temelleri, erken çocukluk döneminden itibaren atılmaktadır. Bu süreçte, toplumsal cinsiyet kimlikleri çocuklara belirgin biçimde öğretilir; aynı zamanda bireylerin bu kimliğe uygun davranışları teşvik edilir ve bu davranışları yerine getirmeleri için çeşitli şekillerde yönlendirilir, hatta şartlandırılır. Böylece, toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca öğretilmekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin kişilik gelişimlerine içkin hale getirilir (Heywood 2014: 251). Toplumsal yaşamda, çocukluktan itibaren başlayan sosyalleşme sürecinde kadınlara ve erkeklere aktarılan değerler ve normlar, geleneksel bir nitelik taşımakta ve ataerkil yapının devamlılığında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, cinsiyete dayalı iş bölümünün doğal kabul edilmesi, kadının çalışma hayatına katılsa bile ev içi sorumlulukları yerine getirmesinin beklenmesi bu yapının bir yansımasıdır. Ataerkilliğin toplumsal ilişki kalıpları içinde kurumsallaşmasının, bireyin erken yaşlarda başladığı sosyalleşme süreciyle birlikte geliştiği genel kabul görmektedir. Sosyalleşme kuramlarına göre, erkeklik ve kadınlık yalnızca biyolojik farklardan ibaret olmayıp, toplumsal süreçler içerisinde öğrenilen ve pekiştirilen

kimliklerdir (Kızılay, 2010: 18-19). Ancak ataerkil sistem, erkek egemenliğini ön plana çıkarmasının yanı sıra, erkeklik rollerinin katı ve çoğu zaman ulaşılmaz beklentilerle şekillendirilmesi ile erkekler üzerinde derin psikolojik baskılar oluşturmaktadır. “Erkekler ağlamaz” gibi kalıplaşmış ifadelerle duygularını bastırmaya zorlanan erkekler, güç ve başarı arayışında kendi iç dünyalarında çatışma yaşayabilmektedir (Çelik, 2016: 1-2). Bu bağlamda Connell, tüm erkeklerin ataerkil sistemden eşit ölçüde, aynı biçimde ve aynı yollarla faydalandığı tekil bir erkeklik anlayışının yetersiz olduğunu savunur. Bunun yerine, erkeklerin ataerkillikten farklı stratejiler geliştirerek yararlandıkları ve bu süreçte farklı toplumsal konumlara sahip oldukları fikrine dayanarak “çoğul erkeklikler” (multiple masculinities) kavramını ortaya koyar. Connell’in bu yaklaşımı, ataerkilliği tek tip ve durağan bir yapı olarak değil; özgün, dinamik ve değişken toplumsal ilişkiler ağı içinde şekillenen bir olgu olarak ele alan özgün bir kuramsal çerçeve sunar (Bozok, 2019: 202).

SONUÇ

Toplumsal en küçük yapı taşı olan aile, bireylerin sosyalleştiği, kültürel değerlerin aktarıldığı ve toplumsal düzenin sürdürüldüğü temel kurumdur. Ancak tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda farklı şekillerde yapılandığı görülmektedir. Bunlardan biri olan ataerkil aile yapısı, erkek egemenliğine dayanan, otoritenin çoğunlukla baba figüründe toplandığı, kadın ve çocukların ise bu otoriteye bağlı olduğu bir sistemdir. Bu düzende baba otoritenin merkezindedir, erkek geçimi sağlar ve kararları verir; kadın ise bu düzenin içinde uyum sağlaması beklenen bir unsur olarak görülmektedir. Bu yapının yarattığı denge, aslında bir denge değil, güç ilişkilerinin sistematik bir sonucudur. Toplumsal yapının taşıyıcısı olan ataerkil sistem, kadın ve erkeklere yönelik davranış kalıplarını kuşaklar boyunca aktarmakta ve bu kalıplar toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmektedir.

Atalardan gelen deneyimlerin yeni nesillere aktarılmasıyla birlikte, bireyler kadın ya da erkek olmalarına bağlı olarak belirli davranış biçimlerini sergilemeye şartlanmaktadır. Bu şartlanma süreci çoğunlukla öğrenme, model alma ve özdeşim kurma mekanizmaları yoluyla işler. Özellikle çocukluk döneminde aile içinde gözlemlenen roller ve ebeveyn tutumları, bireylerin toplumsal cinsiyete uygun davranışları içselleştirmesine sebep olur. Bu bağlamda, ataerkil kültürün etkisiyle toplum kadınlardan itaatkâr, fedakâr ve duygusal olmalarını; erkeklerden ise güçlü, mantıklı ve otoriter olmalarını beklemektedir. Böylece bireyler, cinsiyetlerine uygun görülen rolleri benimsemeye yönlendirilir ve toplumsal düzen bu kalıp yargılar üzerinden yeniden üretilir. Ataerkil aile modeli, bireyler arasında hiyerarşi kurarak bir grubun diğerine hükmetmesini meşrulaştırır. Bu durum sadece kadınları değil, aynı zamanda duygularını bastırmaya zorlanan erkekleri de etkilemektedir. Ataerkil aile yapısı, tarihsel ve kültürel bağlamda önemli bir yer tutsa da, günümüzde hem kadının hem de erkeğin rolleri sorgulanmaktadır. Kadınların eğitim ve iş gücüne daha aktif katılımı, erkeklerin ev içi sorumlulukları paylaşmaya başlaması ile farklı aile modellerinin görünürlük kazanması söz konusudur. Bu gibi araştırmalar aile ve özel alana kök salmış, sembolikleşmiş ve doğalmış gibi görünen ataerkil şartlanma ve kadın ile erkek rolleri ilişkilerinin anlaşılmasına destek sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alabaş, R., Akyüz, H. İ. & Kamer, S. T. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(44), 429-448.
- Altun, H. (2022). Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Belirlenmesi. Sosyal Sağlık Dergisi, 2(2), 67-84.
- Arıkan, G. (1997). Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 14(1-2), 1-24.
- Aydın, G. & Aydın Aslaner, D. (2015). Stereotip Kadın Rollerinin Televizyon Reklamlarında Sunumu. Global Media Journal Dergisi, 6(11), 54-74.
- Balcı, C. (2020). Baby Boomers, X, Y ve Z Kuşaklarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Sosyolojik Olarak İncelenmesi ve Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Başar, F. (2012). Türkiye’deki Hemşirelik Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Bayhan, V. (2013). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. Doğu Batı Düşünce Dergisi, 63, 147-164.
- Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler. Viraverita E-Dergi, 9, 199-205.
- Connell, R. W. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soydemir, Çev.), Ayrıntı, İstanbul.

- Çelik, G. (2016). Erkekler De Ağlar!: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası Ve Şiddet Döngüsü” Fe Dergi., 8(2), 1-12.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile Ve Kadın Emegi. Toplum Ve Bilim Dergisi, 86(3), 139-170.
- Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Araştırmalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ekiz, F. S., & Zabun, B. (2024). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kuşaklararasıdeğişimleri: Baby Boomers ve Z Kuşağı. Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi – Kitod, 2(4), 293-304.
- Ergin, A., & Özdilek, R. (2014). Değişen Babalık Rolü ve Erkek Sağlığına Etkileri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 11(1), 2014
- Eroğlu, N., & Zabun, B. (2022). Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Erkeklik Çalışmaları İle Eleştirel Erkeklik Çalışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme. International Academic Social Resources Journal, 7(42), 1229-1237.
- Eroğlu, N. (2024). Ataerkil Şartlanma ve Şartlanmanın Kadın ve Erkek Davranışlarına Yansımaları. 17. Uluslararası Sosyal Beşeri Ve Eğitim Bilimleri Kongresi, 314-32, 21-22 Aralık. İstanbul.
- Hartmann, H. (1981) The Family As The Locus Of Gender, Class And Political Struggle: The Example Of Housework. Journal Of Women In Culture And Society, 6 (3-4), 366-394.
- Heywood, A. (2014). Siyasi İdeolojiler. (Çev. Ahmet Kemal Bayram Ve Özgür Tüfekçi), Adres Yayınları, Ankara.
- Kamışlı, E. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Aile İşlevselliğinin Problem Çözme Becerilerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kılıç, Z. (2013). Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Çocuk Yetiştirmeye Etkileri. Araştırma Raporu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları.
- Kızılay, T. E. (2010). Türk Modernleşmesinde Ataerkil Söylemin Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi. Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi, 4 (35), 79-91.
- Metin, S., Yükselbaba, Ü., Kayak, S. & Akün, V., N. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Bir Hukuk Eğitimi Modeli Geliştirilmesi Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Analizi. İstanbul Hukuk Mecmuası, 80(4), 1413-1470.
- Mitchell, J. (1971). Women’s Estate. Harmondsworth, Penguin.
- Pira, A. & Elgün, A. (2004). Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi. 2nd International Symposium Communication In The Millennium: A Dialogue Between Turkish And American Scholars, 525-538. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Sancar S., Acuner, S., Üstün, İ. & Bora, A. (2006). Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil, Toplumun Sorunudur. Undp-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi 2005-2006, Undp, İstanbul 2006.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları, Lerzan Gültekin, Gül Güneş Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (Der.), Atılım Üniversitesi Yayınları, 27-32.
- Soner, A. (2012). Yapı ve Fail İlişkisinden Hareketle Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Etkileşimini Anlamak. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Sultana, A. & Altay, S. (2019). Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz. E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 11(1), 417-427.
- Walby, S. (1990). Theorizing Patriarchy. Blackwell Publishers Ltd. Oxford, Uk And Cambridge Usa.
- Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara’da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- World Health Organization. (2017). Gender. Www.Who.Int: Http://Www.Who.Int/Gender-Equity-Rights/Understanding/Gender-Definition/ Sayfasından Erişilmiştir.
- Zabun, B. (2009). Temel Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin Sosyoloji Öğretim Programlarında Yer Alış Durumu. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17), 97-103.